

102068

93 000 nordmenn ble siktet for landssvik etter den annen verdenskrig. 55 000 av dem var medlemmer av Vidkun Quislings parti Nasjonal Samling. 46 000 ble dømt.

DE ARVE

13/5-90

"NS-barna må bryte tausheten. Det er på tide å bli kvitt byrden"

Psykolog Anders Skuterud

Av ANNE ELIN TOLLERUD

– NS-barna lærte fort at det var farlig å snakke. Derfor har de holdt kjeft i alle år. På den måten får de aldri oppleve at det kan bli ufarlig. Nå må de få snakke ut og bli kvitt byrden, sier psykolog Anders Skuterud (42).

– NS-barna har trofast båret skam og skyld. Mange lever fremdeles i angst for at noen skal oppdage familieskammen. For å bli kvitt frustrasjonen, må NS-barna våge en konfrontasjon, i første omgang med foreldrene. Andre må ta dem alvorlig og lytte, sier han.

med egne rettigheter. Selv om vår moderne tid ikke akkurat har bedret ungenes vilkår, er de iallfall meningsberettiget og har rett til å bli snakket til på en ordentlig måte. Det var ikke vanlig i Etterkrigs-Norge.

– Selv ressurssterke NS-barn vegrer seg for å fortelle sine barn om besteforeldrenes fortid. De gruer seg til den dagen de må, og engster seg for at ungene skal få kjennskap til familieskammen ad bakveier.

– Hva skal de gjøre?

– Det beste er å fortelle det til ungene så nøkternt som mulig. De som gruer, er antakelig ikke ferdig med konflikten selv. De må først sortere sine egne følelser, deretter kan de sette seg rolig ned med barnet.

Fortell om bestefar

– Jeg tror ikke noe på at unger som er født etter 1970 vil få mobbeproblemer i dag. Hvis de får det, er det fordi foreldrene overfører sin skamfølelse til ungene. Usik-

Indre konflikter

Skuterud har hatt mange NS-barn i terapi. Han ser tydelig et mønster i hvordan barn av tidligere NS-folk er preget av fedrenes synder og lever med skam.

– Mor og far er det tryggeste og beste et barn har. Og unger er lojale mot foreldrene hvis de må velge. For et barn er det viktig å være stolt av sitt opphav, selv om det bare er en uskyldig påstand som at «pappaen min er sterkest i gata». Hvis noen utenfor angriper foreldrene, vil barnet automatisk velge å forsvare far eller mor, unnskyld dem og lete fram noe å være stolt av. Samme hva andre sier.

– Et slikt konfliktfyllt og umodent valg fører til at barnet knytter seg sterkt og ensidig til foreldrene. De får små muligheter til korrektiver. Verden blir snever og virkeligheten feil. Og uten skikkelig fundament, blir personlighetens byggverk skeivt og vaklevorent. Barna får ingen egen identitet, men arver foreldrenes.

Voksne før de forsto

I terapi forteller NS-barna om fysisk og psykisk trakassering i oppveksten. Andre led mer usynlig og i taushet. NS-barna tok på seg skylda for noe de ikke hadde gjort.

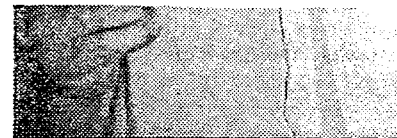
– Ofte ante de ikke engang hva foreldrenes forbrytelse besto i, og hvorfor de selv ble plaget. Ungene lette etter feil ved seg selv, og som oftest fant de en eller annen skavank. De fortalte aldri foreldrene at de ble plaget. Mange forsto ikke hva som var galt med mor og far før de ble voksne, sier han.

– NS-barna trodde at alle ville dem vondt, mange opplevde det også. Verden ble et utrygt sted, og tilværelsen ble preget av å spille et dobbeltspill. Barna levde i stadig frykt for at nye venner skulle oppdage familiehemmeligheten. Det var tryggere å holde seg i sitt eget miljø og knytte seg enda sterke til foreldrene og andre NS-familier.

– Når verden oppleves generelt utrygg, må du stadig være på vakt. Og en utrygg unge blir lett et mobbeoffer. Da blir verden enda mer utrygg, og det blir en livsoppgave å tekkes andre uten egne behov. Slike unger havner i en ond sirkel der det blir helt umulig å stole på eget fundament. Noen NS-barn skyr fremdeles å ta standpunkt til noe som helst, for de har sett at mor eller far ikke tålte å ha de meningene de hadde.

Forknytt bak fasaden

– Mange lever i dag en forknytt tilværelse bak en velpolert fasade, uten å ha fått

Psykolog Anders Skuterud har hatt mange NS-barn i terapi og vet hvor skoen trykker.

(Foto: Anne Elin Tollerud)

snakket ut. Andre har kuttet all forbindelse til opphavet.

– Hvis ikke tausheten brytes nå, griper skamfølelsen tak i tredje generasjon. Hvor mange slektsledd skal lide før vi får hull på verkebyllen? spør han.

– NS-barna må få slippe å gjemme seg lenger. Alle må hjelpe dem å våge. Motivet for en konfrontasjon må være at det må bli trygt å være meg, slik at du kan få være deg. Alle følelser må få slippe ut, slik at det ikke blir en prat for pratens skyld.

– Må NS-barn hate sine foreldre?

– Nei, det er vanskelig å hate noen som står deg så nær. Jobben består i å bryte gjennom konflikten og fri seg fra skam og skyldfølelse for noe du ikke har gjort. Foreldre må også oppdras. Det er et hardt stykke arbeid, og mange har gitt opp underveis og resignert. Noen er oppdratt til ikke å si imot far og mor, for dem er skammen blitt en tyrann.

Lov å elske en NS-far

– NS-barn må leve med foreldrenes fortid. Men de må slutte å ta på seg skyld, slutte å føle skam, slutte å forsvare og beskytte. Så må de få lov til å godta foreldrene sine, og elske dem som de mennesker de har vært og er for ungene sine. Tredje generasjon må få lov til å holde av besteforeldrene.

– Lev i fred med de foreldrene du har fått, men kvitt deg først med byrden du bærer på, slik at ikke skammen arves i utallige slektsledd. Det er mitt råd til NS-barn.

– Er faren din syk og utgammel, så la ham være i fred. Men friske 70-åringer får tåle et oppgjør med ungene sine for å hjelpe dem ut av uføret. Sært og vondt blir det nok, men absolutt nødvendig, slik jeg ser det.

Barn uten rettigheter

– Hvorfor ble det snakket så lite om barnas problemer i NS-familier?

– Det er mange grunner til det, men du skal huske på at det er bare siden 70-tallet at unger er blitt «skikkelig folk», personer

re unger blir gjerne ertet.

– Hvor store bør ungene være før saken kan luftes?

– Unger er ganske greie hvis du bare bruker ord som de forstår. Lag gjerne en enkel historie hvis ungen er liten. Men ikke gjør det før du er trygg på deg selv. Husk at både tonefall og kroppsspråk avslører deg. Dine følelser forplanter seg til ungen din og forteller hvordan han eller hun skal reagere.

Anders Skuterud er sønn av en Milorgmann – en lavmælt far som ønsket forsoning. Han oppdro sønnen til å tenke toleranse og tilgivelse på livets vei.

– Jeg har stor respekt for det far gjorde. Han sa ikke stort om krigen, men jeg har i ettertid forstått en del. De som holder hatet levende gjør både seg selv, sine etterkommere og samfunnet en bjørnetjeneste.

Uskyldig forfulgt

– Hvordan skal det bli forsoning uten at vi glemmer det som må huskes?

– Alle barn må oppdras i kjærlighetens ånd for å kunne styre et samfunn på rett spor når deres tid kommer. Den andre partens barn har lidd mye og uforskyldt, og hvor mye har de å gi sine medmennsker av nestekjærlighet og forståelse? Deres tur kommer jo også.

– Man skal vel ikke akseptere alt?

– Nei, men vi må lære oss å se de andre – og tenke oss i andres sko av og til. NS-barn er blitt uskyldig forfulgte.

La fortid være fortid

– Hvorfor er hatet fremdeles så levende hos så mange?

– De som har vanskeligst for å slippe fortida, er de som har opplevd krigen, naturlig nok. Særlig de som har mistet sine kjære, blitt arrestert og torturert og levd i redsel. Men jeg opplever ofte at de som hater sterkest, er de som har minst grunn til det. Når hatet går utover NS-barna, blir det å rette baker for smed. Noen hater for å rettferdiggjøre seg selv, ofte med dårlig samvittighet som motiv. Men intet menneske som hater så intenst så lenge, lever godt med seg selv, tror jeg.

– På den andre siden, må tidligere NS-folk la være å provosere. De gjør det for lett å holde hatet levende. Når du kan få lov til å hisse deg opp over provoserende uttalelser fra tidligere NS-folk i dag, glemmer du kringelen med kona i går. Det er å lure seg selv. Ser ikke folk at hatet går utover barn og barnebarn og kanskje barnebarns barn? Er det rettferdig? Og er det nyttig for samfunnet vårt? spør Skuterud.

Flere hundre tusen slektninger har levd med skammen. I 50 år. For barna deres er historien fortsatt en verkebyll. Skal tredje generasjon også arve skammen?

T SKAMMEN

*- Far fikk
20 år*

Karin Blehr (47)

Kunsthistoriker Karin Blehr er NS-barn, født i 1943. Hennes far var handels- og forsyningsminister i Quislings regjering, og ble dømt til 20 års fengsel.

– Intet barn blir ødelagt av ytre faktorer hvis det finnes minst én omsorgsperson som ser sitt ansvar og gir barnet kjærlighet og selvtillit, sier hun.

– Det som er NS-barnas virkelige problem, er at de identifiserer seg med foreldrenes lidelser. Det største handikapedet NS-barna har, er at de har så vanskelig for å løsrive seg fra foreldrene. Det er umulig å skjelve mellom sak og person: Var foreldrene dine en god mor og far for deg, selv om de var NS-medlemmer eller var de

(110 000 kroner), samt fem års ministerlønn, ble min far umyndiggjort. For en mann av hans generasjon (født 1881), var det like godt som å drepe ham. Han ønsket også at de hadde gjort det, sier hun.

Karin Blehr har hørt farens historie slik han fortalte den selv, men har også skaffet seg andre informasjonskilder.

– Jeg har også lest mye – skrifter, bøker og studert dokumentene hans i Riksarkivet. Far var pragmatiker, en diplomat som tok seg av Norges interesser under krigen.

– Jeg tar ikke avstand fra det han gjorde når jeg ser på hans premisser. Jeg forstår ham, og det han gjorde, sett med hans øyne. Men jeg tar avstand fra ekstrem nazisme.

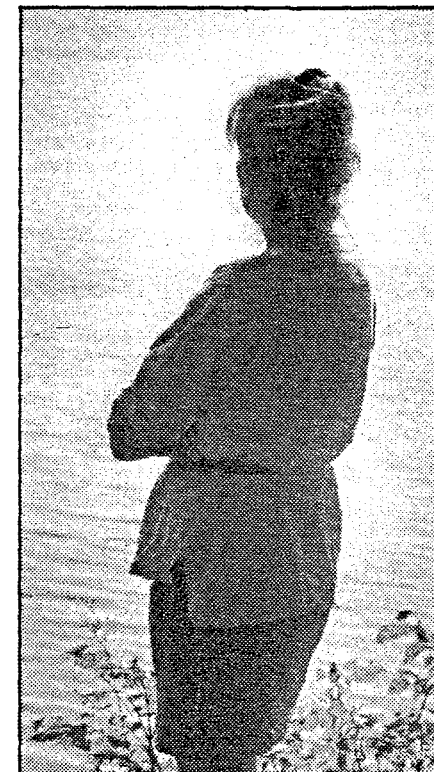
– (*mea mve*)

grønt og nytt mailøv. Da jeg ble voksen, leste jeg hvordan arrestasjonen hadde foregått. Den var nøktern og ordentlig.

– Jeg husker også at vi besøkte far på Akershus festning. Han var radmager og kledd i grå vadmél. Et skrik fra en av de sinnssyke innsatte har festet seg i øregangen. Jeg følte at det hadde noe med meg å gjøre at han satt der, at det på en måte var min skyld, enda så liten jeg var.

Familien sto alene

– Hva var vondest i oppveksten?
– Når noe er truende og farlig for deg, fortrenger du det. Jeg husker ikke så mye. Jeg ønsker heller ikke å sutre og fylles av selvmedlidenhet. Jeg kan ikke klage på den behandlingen jeg fikk av samfunnet

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie
slette omsorgspersoner? Det må du finne
ut av for å komme videre.

Preget for livet

Mange NS-barn ble sine foreldres redskaper fordi de var så solidariske med mor og far. De fleste tør aldri si noe negativt om sine NS-foreldre offentlig. Selv om foreldrene taklet situasjonen dårlig og preget ungene med sine egne reaksjoner.

- Nå må vi henge bjella på katten: de udugelige foreldrene. Ellers blir vi aldri ferdige med rettsoppgjøret i norsk debatt. Men da skal det også snakkes sant om rettsoppgjøret. Det var grotesk, og gjorde mange NS-foreldre dårlig skikket til omsorgsjobben.

- Foruten å bli dømt til fengselsstraff og inndragning av odelsgården vår på Nesøya i Asker

- Far slapp ut i 1952, begynnende syk av magekreft. Han rakk å lære meg mye om menneskelige verdier, jeg fikk en ballast som ingen hadde hatt krefter og overskudd til å gi meg i åra før. Han så mitt talent og oppmuntret meg til å bruke det der det passet best. At han kom hjem til oss, var bra for meg. Jeg er glad for at jeg fikk lære ham å kjenne før han døde, fra jeg var 10 til jeg var 15 år.

Han ga meg litt selvtilitt. Jeg lider for ham, for den dommen han fikk. Men jeg lider ikke for meg selv.

Følte skyld

- Husker du arrestasjonen?

- Jeg var så liten, men jeg husker et vrengebilde: Far ble bundet og dratt bort etter bilen. I mange år seinere ble jeg fysisk syk hver vår når sola skinte gjennom lyse-

rundt meg. Jeg ble aldri ertet, men jeg vet at søsteren min ble, for hun måtte slutte på skolen. Mor led også, og når mor led, da led jeg.

- Ellers tror jeg at mange NS-familier stengte seg ute selv. Det skyldtes sikkert skammen - og angsten for å bli en hakkekylling. Vi var en liten familie, mor og to døtre. Vi sto alene. Vi hadde ingen nære slektninger som kunne støtte opp om oss, som kunne gi oss balanse i vår opplevelse av hverdagen. Det gikk iallfall ut over meg, hvis jeg skal snakke for meg selv. For ti år siden gikk jeg i psykoanalyse. Jeg mener at jeg har funnet ut av mine problemer.

- Synes du likevel at det er vanskelig å snakke åpent ut?

- Når jeg står fram nå, er det fordi barnebarn av NS-foreldre må skånes. Vi kan ikke holde dette gående lenger.

Familien til Karin Blehr fikk kjøpt den inndratte gården på odel. Hun bor fortsatt ved barndommens tjern.

(Foto: Anne Elin Tollerud)

- Jeg blir aldri klok på far

Av ANNE ELIN TOLLERUD

Forfatteren Anders Bye er NS-barn, født i 1933. Faren var fylkesskogmester i Buskerud og fikk en dom på tre og et halvt år og 35 000 kroner i inndragning.

- Jeg var helt forvirret 8. mai 1945. Jeg løp opp i gata i Hokksund for å hjelpe til med å spikre opp et norsk flagg. De andre så rart på meg, uten at jeg forsto hvorfor. Men etter hvert skjønte jeg at jeg ikke hadde noen grunn til å juble over frigjøringen.

Fulgte faren

Anders Bye ble med i juniorgruppa i Hirden da han var ti.

- Jeg gjorde som far gjorde. Det var ingen som presset meg, jeg ville det selv. Syntes det var flott å gå i uniform med medaljer og merker. Jeg sammenliknet Hirden med speider'n. Vi drev stort sett med det samme.

- Hvordan opplevde du det da faren din ble arrestert?

- Det var ikke noe særlig stas for en 12-åring å komme hjem og se at moren ligger på sofaen og gråter. Jeg forsto at vi hadde tapt krigen, og at det var leit for oss.

- Mor slet fryktelig. Sydde skinnkåper og holdt munn. Naboenes våre sørget for at vi ikke ble stående helt alene da far ble

Anders Bye tror seg skyldig fordi han var med i Hirden da han var 10 år.

tatt. De var motstandsfolk, og jeg er evig takknemlig for det de gjorde for oss.

- Jeg fikk juling, det gjorde ikke så mye. Men jeg fikk ikke være med på fotballaget, det var en katastrofe. Først etter et par års karantene slapp jeg inn på laget.

Jeg ble en ensom ulv. Husker at jeg ikke ble bedt i min beste venns konfirmasjon, det var også en skuffelse.

- Holdt du kontakten med hirdbarna?

- De NS-barna jeg kjente, ble spredt for alle vinder. De gjemte seg etter landssvikoppgjøret. Siden har jeg ikke hatt noen kontakt med NS-miljøer.

Rundt husveggen og i nabolaget her var det ganske greit å være meg. Men det var verre å bevege seg opp mot sentrum av Hokksund, der var det ren lynsjestemning i maidagene -45.

- Livet ble ikke enklere da jeg

oppdaget Hamsun og gikk og leste ham overalt. Det var forbudt å elske ham, og det gjorde min ensomhetsfølelse sterkere. Det var vanskelig å komme inn i «den andre gjengen».

- At far kunne...

- Man skjønner egentlig ikke særlig mye før man blir voksen, og selv da er det mye man ikke forstår. Den dag i dag forstår jeg ikke at faren min kunne melde seg inn i NS.

- Hva vet du om det han gjorde under krigen?

- Han var et ganske passivt medlem. Far er en underlig skrue. Vårt forhold ble veldig vanskelig etter hvert. Han sonet dommen i Numedal, i en arbeidsleir som drev med tømmerhogst. Jeg besøkte ham i leiren en gang. Det var tjuvt av nazister der som pratet seg imellom og var enige om alt. Far hadde bygd seg en hytte der han satt og leste «Friheten» for seg selv.

I dag er far 94 år, og stemmer SV. Vi har hatt mange diskusjoner: Han innrømmet at han lot seg begeistre av Hitler fordi han hadde fått sving på Tyskland. Jeg blir aldri klok på far.

- Prater du med faren din om de problemer du har hatt på grunn av hans fortid som NS-mann?

- Nei, det har jeg aldri gjort.

Jeg var vel en landssviker selv, som var i Hirden.

- Men du var jo bare ti år?

- Jeg vet ikke hvor liten man må være for å bli erklært fri for skyld.

En gang i sekstiåra ble jeg kalt nazijævel av en kunstnerkollega. Det svei. Jeg har tenkt mye. Under den kalde krigen i sekstiåra reflekterte jeg over hva som ville hende hvis Sovjet okkuperte Norge, og Nato hadde dratt av gårde med seieren. «En gang foræder alltid foræder», tenkte jeg. For jeg ville antakelig ha tilhørt minoriteten av kommunister som kunne ha sympatisert med okkupasjonsmakten. Jeg ville ha vært i faresonen. Den faren er heldigvis over. I dag lar jeg meg ikke begeistre av noe som helst.

Skamfull, men åpen

- Har du prøvd å skjule din fars fortid?

- Jeg spurte en venn av meg om det. Han sa: «Tvertimot, du har nesten prøvd å lage et nummer av det». Jeg har alltid vært åpen. Skamfull, men åpen. Far vet at jeg står fram og har heller ikke noe imot det.

- Jeg tror ikke det hjelper å gjemme seg. For meg vil dette alltid være vanskelig, uansett hvordan jeg snur og vender på det.

Riksarkivet kan gi svar

Mange NS-barn har fått liten eller ensidig informasjon. Noen vet ingenting om hva foreldrenes forbrytelse besto i. Hvis det plager deg at du vet for lite, kan du oppsøke Riksarkivet.

Bare slektninger i rett nedadstigende linje (barn og barnebarn) har lov til å lese de konfidensielle dokumentene. Slik vil det være i 80 år etter at dommen falt. Dessuten må den landssvikdømte gi deg en skriftlig tillatelse hvis han eller hun er i live.

Skriv en søknad til Riksarkivet, Postboks 10, Kringsjø, 0807 Oslo 8. Vedlegg fullmakt fra foreldre eller besteforeldre og din egen dåpsattest. Når du har fått svar, bør du ringe 02-237460 og si når du kommer, slik at Riksarkivet kan lete fram dokumentene du skal ha på forhånd.

Henvend deg til den som har undertegnet svarbrevet og ta brevet og legitimasjon med deg når du kommer. Henvendelsen er gratis.